

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ СУДДІВ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ ПРИНЦИП ПРАВОСУДДЯ

В умовах сьогодення, зокрема режиму воєнного стану питання забезпечення права на справедливий суд, незалежності судочинства постають особливо гостро, адже у суспільстві панує стан підвищеного бажання справедливості та нового бачення функціонування державних інституцій. Незалежність судової влади як це закріплено в Конституції України є однією з ключових умов для формування ефективної правової держави. Також вона є механізмом для забезпечення балансу гілок влади та посилення авторитету судових рішень. Тому побудова ефективної системи судочинства в Україні дозволить державі закріпити статус демократії, відповідати міжнародним стандартам та нормам національного законодавства та посилить рівень захисту прав і свобод громадян [6].

Україна - суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Це закріплено в ст. 1 Основного закону - Конституції. І саме тому для неї характерний основоположний принцип організації держави, що закріплений у статті 6 Конституції України і передбачає поділ її влади 3 гілки: законодавчу, виконавчу та судову. В цьому дослідженні зосередимося зокрема на судовій гілці влади і проаналізуємо основний принцип судочинства - незалежність.[4]

Найбільш повно значення принципу незалежності судової влади розкривається у таких міжнародних правових та інших документах: Загальна Декларація прав людини 1948 року, зокрема положення в статті 10, Міжнародний Пакт ООН про громадянські та політичні права 1966 року видання, тут варто виділити статтю 14, Конвенція «Про захист прав людини та основних свобод» 1950 року особливо стаття 6, Європейською Хартією про

статус суддів 1998 р., Бангалорські принципів поведінки суддів. 2007 р., Мірило правовладдя 2016 р.[10, с. 100]

Я, підставі аналізу зазначених міжнародних документів пропоную таке пояснення змісту принципу судової незалежності:

1. «Кожна людина має право на основі повної рівності на те, щоб її справа була розглянута прилюдно і з додержанням усіх вимог справедливості незалежним і неупередженим судом...» - стаття 10 Загальної Декларації прав людини 1948 року, де ми можемо спостерігати, так званий людиноцентриський підхід. Тобто, тут акцентується увага на те, що незалежність суду не є привілеєм, а невід'ємним правом людини, яка звертається по захист своїх прав і свобод. Суд обов'язково має бути відокремленим від будь-якого зовнішнього впливу, для гарантування об'єктивності відношення до сторін перед законом [2].

2. «Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і неупередженим судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення» - це визначення принципу походить з Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), пункт 1, стаття 6. В цих положеннях сформоване практичне розуміння та застосування концепції незалежності через практику ЄСПЛ та ці 3 критерії: спосіб призначення членів суду, строк їхніх повноважень, наявність гарантій проти зовнішнього тиску [3].

3. «Суддя повинен здійснювати судову функцію незалежно, виходячи виключно з оцінки фактів, відповідно до свідомого розуміння закону, незалежно від будь-якого стороннього впливу, спонукання, тиску, погроз чи втручання, прямого чи опосередкованого, з будь-якого боку і з будь-яких причин» - визначення незалежності з Бангалорських принципів поведінки суддів, котрі являють собою деонтологічний підхід до концепції незалежності. А саме, зазначене поняття відокремлює 2 взаємопов'язаних рівні: перший

рівень — об'єктивна незалежність, яка визначає незалежність судової влади як окремого інституту у відносинах з іншими гілками державної влади, другий рівень — суб'єктивна незалежність, що стосується особистісної свідомості судді. Від судді очікується абсолютна неупередженість, яка передбачає незалежність не лише від втручання колег чи керівництва суду, а й від власних упереджень, емоційних впливів або політичних преференцій [1].

Проаналізувавши міжнародні документи, хочу відобразити і національне праворозуміння принципу незалежності. На думку Конституційного Суду України, незалежність суддів є ключовою складовою їхнього статусу, закріпленою в Конституції України як фундаментальний принцип організації й функціонування судової системи. Судді під час здійснення правосуддя керуються виключно нормами закону. Для забезпечення їх незалежності існує низка механізмів: специфічна процедура обрання або призначення на посаду і звільнення з неї, заборона будь-яких спроб впливу, захист професійних інтересів, особливий порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності, гарантування державою особистої безпеки суддів і їхніх сімей, створення належних умов праці й забезпечення фінансування судів, правовий та соціальний захист суддів [5].

Стаття 130 Конституції України передбачає додаткові організаційні гарантії незалежності судової влади. По-перше, держава бере на себе обов'язок забезпечення необхідного фінансування та створення належних умов для функціонування судів і діяльності суддів. У зв'язку з цим у Державному бюджеті передбачаються окремі статті видатків, спрямовані на утримання судів і суддівського корпусу. По-друге, питання, пов'язані з внутрішньою діяльністю судів, вирішуються через відповідні механізми суддівського самоврядування [10].

Додаткові гарантії незалежності і недоторканності суддів, крім уже передбачених Конституцією України, можуть встановлюватися також законами. Такі гарантії визначені, зокрема, у ст. 48 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [6].

Також встановлено обмеження на участь суддів у політичних партіях, профспілках або будь-якій політичній діяльності, а також заборона займати представницькі мандати чи виконувати певні види діяльності за сумісництвом. За неповагу до суду й його представників передбачена юридична відповідальність, а важливою гарантією функціонування судової системи є суддівське самоврядування.

Проаналізувавши коментар Конституційного Суду України, щодо принципу незалежності, роблю висновки, що норми Конституції України щодо незалежності суддів, яка становить невід'ємну складову їхнього статусу та професійної діяльності, безпосередньо пов'язані з принципом розподілу державної влади. Ця незалежність зумовлюється важливістю забезпечення основ конституційного ладу, захисту прав людини, а також гарантування автономності та самостійності судової гілки влади.

Актуалізація питань незалежності суддів обумовлена не лише необхідністю забезпечення захисту прав особи, але й потребою утвердження верховенства права в умовах європейської інтеграції та глобалізації. Також незалежність судової влади виступає фундаментальною передумовою функціонування цивілізованого суспільства, а її реалізація є ключовим чинником у процесі побудови правової та демократичної держави. Особливе значення незалежне судочинство має у вдосконаленні правової культури суспільства, формуванні довіри до правової системи та утвердженні соціальної справедливості. У сучасних умовах це сприймається як аксіома, що не потребує доказів [7].

Конституційний Суд України неодноразово звертався до питання забезпечення незалежності судової влади, наголошуючи на її визначальній ролі у функціонуванні принципу верховенства права для захисту прав і свобод людини. Це знайшло своє підтвердження на практиці: у рішенні від 11 червня 2020 року № 7-р/2020 Конституційний Суд України наголосив, що закріплення на конституційному рівні принципу незалежності суддів є фундаментальним правовим механізмом дотримання конституційних прав і

свобод людини. Крім того, було зауважено, що запровадження кримінальної відповідальності за винесення «завідомо неправосудного» судового рішення може створювати ризики тиску на суддів [8].

На це питання звернули увагу й Судді Великої Палати Верховного Суду під час круглого столу, присвяченого обговоренню питань суддівської незалежності. Окрему увагу було приділено питанням притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. Зокрема про те, що суддя не може бути покараний за ухвалене ним рішення, навіть якщо воно буде скасоване апеляційним або касаційним судом. Це є актуальною проблемою, адже на практиці нерідко спостерігаються випадки, коли одна зі сторін судового процесу, не погоджуючись із рішенням, замість використання процесуальних механізмів оскарження намагається ініціювати дисциплінарне переслідування судді. Тому, це вважається формою тиску на суддів і може впливати на їхню незалежність.

Отже, дослідивши і теоретико-методологічне і практичне значення та роль принципу незалежності в судочинстві можу підсумувати, цей принцип є важливий не тільки для ефективної діяльності судової системи, але й загалом для реалізації та підтримання зв'язків між усіма інститутами держави. Адже, принцип незалежності дозволяє підтримувати баланс між гілками влади, забезпечуючи при цьому основоположні ідеї демократії та правової держави. Також він надає можливості для розвитку і удосконалення судової системи, розвитку правової культури та свідомості загалом. Тому, принцип незалежності суддів є не лише конституційною нормою, а й визначальним чинником функціонування високорозвиненого суспільства.

Використані джерела

1. Бангалорські принципи поведінки суддів : Міжнародний документ від 26.11.2002 / схвалені Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН 2006/23 від 27.07.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b01

2. Загальна декларація прав людини : Декларація ООН від 10.12.1948. Офіційний вісник України. 2008. № 93. С. 89. Ст. 3103. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнародний документ від 04.11.1950. Офіційний вісник України. 2010. № 40. С. 13. Ст. 1304. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
4. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
5. Положення про незалежність суддів. Конституційний Суд України : офіц. веб сайт. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/55264-nezalezhnist>
6. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 черв. 2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
7. Пушкар С. І. Незалежність судді та судової влади як одна з основних цінностей сучасної демократичної держави. Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 черв. 2022 р.) : у 2 т. Одеса : Гельветика, 2022. Т. 2. С. 233–237.
8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 55 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 375 Кримінального кодексу України : Рішення Конституційного суду України від 11.06.2020 р. № 7-р/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-20#Text>
9. Чудик Н.О. Судова реформа – вагомий крок до Європейського правосуддя. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. №. 3. С. 193-196
10. Шевчук С.В. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні : монографія. Київ, 2007. 640 с. С. 100–111.